

تأثیر نقوش مهرها در تاریخ قدیم ایران

خانم ملکشاده بیانی

بیشرفت در مطالعات جغرافیائی و ژئاد شناسی - تاریخ طبیعی - معرفت الارض و اوضاع و تحولات اقلیمی ، شناسائی فلزات و تجزیه آن و زبان شناسی راه را برای باستان شناسان باز کرد و در نتیجه کاوشهای علمی از صورت تفتن خارج گردیده بدست باستان شناسان بصیر و مطلع سپرده شد .

لذا مورخان امروزی چون گوهر شناسان دقیق بایستی با سلیقه خاص و دید باز در تنظیم صفحات تاریخ بالاخص تاریخ تمدن و جامعه شناسی از ابزار و وسائل اصلی که باستان شناسان در دسترس آنان قرار میدهند استفاده کرده با تطبیق اسناد و دیگر نوشتهها آنها از صافی حقیقت بگذرانند آنچه را امیل و با سنجش و مقایسه پسندیده بنظر میرسد قبول نموده و در جای خود بکار برند و ناپاب و غیر اصل را بیرون ریزند و مطرود بدانند .

بدین طریق تاریخ نویسی زمانهای کهن میتواند تا حدی مورد قبول بوده و عاری از پیرایه افسانه باشد .

خوشبختانه علوم مختلف در دوران کنونی جنبه تخصصی پیدا کرده است و هر یک از دانشمندان عمر خود را صرف رشته مورد نظر و مطالعه خود مینمایند . چنانکه در مورد تاریخ و تاریخ نویسی نیز چنین میباشد و بجاست مورخان امروزی با وجود احاطه داشتن به کلیات مسائل تاریخی و زندگی جوامع بشری توجه مطالعات خود را بر رشته ای اختصاص دهند و سعی دارند که از کلیه مدارک و اسناد و منابع و آثار استفاده برند تا تحقیقات آنان مستدل و منقح باشد .

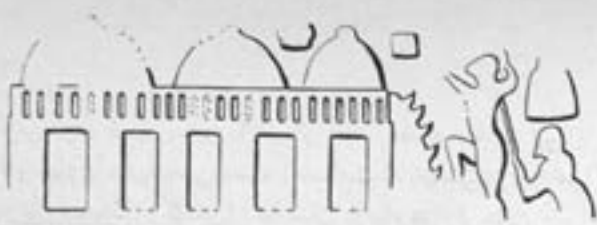
در مورد تاریخ از مننه قدیم باید تتبعات تاریخی با تحقیقات باستان شناسی یکجا مورد توجه قرار گیرد و چنانکه گوشزد گردید عوامل و آثاری را که پیوستگی و ارتباط بزمان مربوطه پیدا میکند از نظر دور نداشت و از آنها استفاده نمود . برای بررسی کامل بتاریخ ملتی لازم است تمام زندگی آنان از لحاظ ژئادی - مسکن اصلی - وضع اقلیمی - طرز

برای شناسائی کامل اقوام و ملت های کهن و معرفت بر احوال ایشان و تدوین گذشتهها و تاریخ آنان باید از جلوه های مختلف آثاری که از آنان برجای مانده است استفاده نمود . این مسئله وقتی امکان پذیر میگردد که دانشمندان و علمای متخصص در رشته های فنون مختلف مطالعات کافی و جامعی نمایند که مورخ با استناد به نتایج تفحصات و مجموع مطالعات انجام یافته آنان به نگارش موضوع مورد نظر بپردازد . در مورد اقوام سرزمین های باستانی و مراکز بزرگ تمدن - مورخان و تذکره نویسان آنچه را که شاهد و ناظر بوده اند یا توانسته اند بدست بیاورند و یا از روایات و اقوال قدیمتر استفاده نموده اند ضبط کرده اند و خدمات آنان قابل تقدیر بوده و زحمتی گران بعهده داشته اند .

گرچه نادیده نمی توان گرفت در ضمن تاریخ نویسی و شرح و احوال و کیفیت حوادث اغلب مورخان توانسته اند اصل بیطرفی را که شرط بارز مورخ است رعایت کنند و از جاده انصاف و حقیقت بینی دور نشوند . مع هذا در معرفی جوامع بشری و تمدن جهان قدیم خدمت شایان بکار برده اند که اثرات ذیقیمت آنان روز بروز بیشتر ظاهر میگردد و مهمتر جلوه میکند .

در دو قرن اخیر که دوران تحولات و اکتشافات شگرف در کلیه شئون علوم است بسیاری از مسائل غامض و پیچیده که عقل بشری در حل آن عاجز بود بدست علمای ذی صلاحیت و دانش دوست که عمری به مطالعه یا بتکمیل و تنقیح مطالعات و تحقیقات دیگران همت گماشتند گشوده گردید و سرانجام نتایج سودمند آن در زمینه های مختلف در دسترس اهل فن قرار داده شد .

از جمله اکتشافات مهمی که صورت گرفت خواندن خطوط مختلف دنیای قدیم است که گشایش رمز آن قدم مؤثری بسوی دست یافتن و حقایق تمدن و مدنیت اقوام بوده

۴ - طرح يك انبار غله درشوش .

جامعه ابتدائی بشری است .
با گذشت زمان و پیشرفت تمدن و انقلابات مدنی از
قبیل شهرسازی و خانه سازی و اهلی کردن حیوانات و
فعالیت‌های زراعتی و سرانجام هرگونه تحول مادی و معنوی را
بر نقوش کنده‌کاریها و مهرها میتوان یافت .
درحقیقت این نقوش مانند آئینه زمان همه مظاهر
زندگی را منعکس میکند .

در مورد تاریخ سرزمین کهنسال ایران نقوش و کنده‌کاری
در دوران ماقبل تاریخ و تاریخ یکی از منابع مهم و ذی‌قیمت
بشمار می‌آید که بوسیله تحقیق درباره آنان میتوان نه تنها نکات
و جهات فعالیت‌های مردم و نحوه زندگی و آداب و رسوم و
اوضاع اجتماعی و خصوصیات زندگی آنان را شناخت بلکه
مراحل مختلف مناسبات یا مهاجرات بین اقوام و تأثیر نفوذ
هنری هر یک بر دیگری را آشکار ساخت .

مولودی مانند خط و کتابت اصول ریاضی (اعداد و
ارقام) و تنظیم امور مالی و محاسباتی بصورت ابتدائی - فن
کوزه‌گری - نخ‌ریسی و پارچه‌بافی ، استفاده از معادن و
فلزات ، توجه به آبیاری و درختکاری و زراعت و شکار و ابزار
و آلات و وسائل جنگی ، استفاده از حیوانات و دامداری، اصول
معماری و شهر سازی و قلاع و ابنیه مختلف مانند انبار برای
حفظ غلات و معابد و کتیبه‌ها و بسیاری از جزئیات دیگر که
هر یک مبین وضع اجتماعی مردمان ساکن فلات ایران از
هزاره چهارم تا تشکیل شاهنشاهی ایران در نیمه اول هزاره
قبل از میلاد در جهت پیشرفت و تمدن مردم ایران زمین

زندگی اولیه - پیشرفت تمدن شهرنشینی و شهرسازی - وضع
آداب و عادات و مدنیت و اعتقادات مذهب و خصوصیات
اجتماعی - وضع اقتصادی و کشاورزی و هنر سرانجام کلیه
خصوصیات مورد مطالعه قرار گیرد ، امکان تحقیق در این
خصوصیات وقتی انجام پذیر است که به آثاری که از آن مردم
بجای مانده است دسترسی پیدا کرد .

در این صورت آثار ابتدائی ، چون سیلکس‌های تراشیده
و ابزارهای سنگین و استخوانی و نقاشیها و کنده‌کاریهای
دوران غارها و ظروف سفالین و وسائل تزئینی و جنگی و مهرها
و آلات ، و ابزار فلزی و مجسمه‌ها و کتیبه‌ها و الواح منقور و
ظروف مختلف و سکه‌ها و نقوش و آثار ساختمانی ، اسناد
اصیلی میباشند که با کمک آنها میتوان به راز زندگی جامعه
قدیم پی برد و سرگذشت آنان را در مسیر حوادث ایام چنانکه
بوده‌اند و روزگار گذرانده‌اند ثبت نمود و نگاشت . از جمله
آثاری که سهم بزرگی در شناسائی بسیاری از مسائل گوناگون
از ادوار کهن داشته و تحقیق آن مجهولات بشمار می‌آید را
مرتفع میسازد ، مهرها و آثار کنده‌کاری شده است .

شاید کنده‌کاری اولین اثر هنری انسان بدوی باشد که
بوسیله آن تلاش نموده تا خواسته‌های مادی و ظاهری و امیال
و محسوسات مغزی و روحی خود را بصورتی ساده و بی‌پیرایه
منعکس کند .

انسان در دوران غارنشینی بر روی استخوان حیوانات که
از شکار بدست می‌آورده نقوشی کنده و ابزارهایی ساخت که
بدست آوردن این آثار بهترین راه معرفت بر اوضاع و احوال

مؤثر بوده است. این آثار از نقاط مختلف فلات ایران در کاوشهای باستان‌شناسی بدست آمده‌است که مهمترین این مراکز شوش و سیلک (کاشان) تپه گیان (نهاوند) لرستان و نواحی سرخ‌دم - دلفان و زیویه کردستان می‌باشند.

در سالهای اخیر در جغزنبیل در حوالی زیگورات معروف عیلامی و مارلیک گیلان مهرها و آثار فلزی کهنه‌کاری شده که منتسب به اوائل هزاره اول است کشف گردیده و همچنین آثاری از هزاره سوم قبل از میلاد برصخره‌های سرپل ذهاب است.

گذشته از آن برالواح آشوری نیز نقوش دیگری که مبین وضع شهرها و سپاهیان و اقوام ایرانی میباشد کهنه‌کاری شده است.

مطالعه این نقوش مواد کافی برای تنظیم مسائل و موارد مختلفی که بتواند اوضاع و وقایع آن روزگاران را تشریح نماید بدست می‌دهد و از پیشرفتی که محصول هنر و فرهنگ آن اجتماعات بشری است ما را مطلع میسازد.

بدین ترتیب برای دست یافتن بحقیقت تاریخ این دوران و سیر تحولات آن باید یکایک این آثار مورد تفحص و سنجش و بررسی قرار گیرد.

ما در این بحث بعلمت کمی وقت بطور بسیار مختصر تنها نقوش مهرها را که ترجمان پاره‌ای از اندیشه‌ها و طرز زندگی و پیشرفت و تکامل فرهنگ و تمدن ایرانیان در طی قرون و اعصار بوده است مورد مطالعه قرار میدهیم و از کهنه‌کاری بر صخره‌ها و همچنین کهنه‌کاری فلزات صرف نظر میکنیم.

جنس این مهرها از گل پخته - سنگ مرمر - سنگ کچ - سنگ آهن - انواع سنگ‌های رنگین - سنگ بلور - قیر - سنگهای قیمتی چون عقیق - لاجورد - فیروزه - یشم - یاقوت و فلزات مانند برنز و نقره گاهی از طلا بوده است.

لذا میتوان چنین استنباط نمود که چنانکه در سنگ‌نگار در این مورد چون هنرجواهر سازی و تهیه زینت‌آلات از مواد معدنی و سنگهای قیمتی و انواع دیگر استفاده مینمودند و آشنائی آنان در سنگ‌شناسی بسیار بوده است. برای روشن شدن بیشتر پاره‌ای از مسائل مورد گفتگو چند اسلاید بنظر میرسد.

۱ - چون ابتدا در باره نقوش کهنه‌کاری شده بر استخوان مختصری گفته شده لذا قطعائی از آن بنظر میرسد و سایر نقوش بترتیب قدمت بررسی میشود.

۲ - مهرهای دوران چهارم قبل از میلاد که نقوش و تزیینات آن نوعی علامت‌گذاری ابتدائی است که برای مهمور کردن کالا و مال‌الاجاره و یا دهانه کوره‌های مایعات یا الواح و فرامین بکار میرفته.

اثر بسیاری از این مهرها علاوه بر آنکه از وضع زندگی روستائی در ابتدای دوران شهرنشینی حکایت میکند اسناد مالی میباشد که ضمن آن‌ها برای مشخص ساختن موضوع مربوط به انواع کالا بکار رفته که آنرا میتوان ابتدای بکار بردن خط دانست.

۳ - نقوش حیوانات بطرز مختلف بر روی مهرها کهنه‌کاری شده است از قبیل ردیف حیوانات اهلی که بطرق مختلف از آنان استفاده میشد و انواع حیوانات وحشی که گاهی بصورت ساده در حال چریدن و یا در حال مبارزه با حیوانات و غولان و قهرمانان افسانه‌ای میباشد.

۴ - بسیاری از نقوش وضع حروف و صنایع چون کوزه‌گری و نساجی را نشان میدهد.

۵ - صحنه‌های زندگی روستائی شهرنشینی وضع طبقات مردم، آداب و سنتها، درجات و امتیازات چون شاه یا امیر و رؤسای مذهبی و بزرگان و مردم‌عادی، طرز برخورد بین مقامات و رسوم و تشریفات و رفتار بین طبقات که بطور دقیق تفرست.

در این نقوش اغلب اجرام سماوی چون ستاره و خورشید و مظاهر آنان در ضمن وسائل زندگی گنجانده شده است.

با مطالعه این نقوش چنین بنظر میرسد که مردم ساده‌دل آن دوران زندگی مادی را با اصول معنوی و معتقدات باطنی از یکدیگر جدا ندانسته و برای خواسته‌های خود یا دور کردن شر و بلا از خود از عناصر طبیعی مند گرفته‌اند و در پناه آن روزگاران را خوشدل به آخر میرسانیده‌اند.

گاهی نیز مبنای این معتقدات بر جنگها و تهاجمات و مهاجرت‌های اقوام بر سرزمینهای همسایه میباشد که در زندگی مردم تأثیر فراوان میگذاشته است. بسیاری از این افسانه‌های کهن که نشانه‌هایی از آن را از دوره هزاره چهارم در دست داریم در داستانهای ملی ما باقی مانده است و میرساند که مردم ایران زمین چقدر دلپستی و علاقمندی به داستانهای ملی و قدیمی خود داشته‌اند و در حفظ آن کوشا بودند.

۶ - برای تاریخ‌گشترانی و قدیمترین نوعی که ساخته شده و از این استفاده مینمودند بنا بر نقوشی که بر مهرها است میتوان استفاده نمود (کشتی مظهر زندگی در نواحی مرداب است).

۷ - اصول معماری از ساختمان منازل و معابر تا ساختمانهای مورد احتیاج در روستاها از جمله آغل طیله برای جادادن چهارپایان - انبارهای علوفه و سیلو برای حفظ غلات گاهی بطرز کاملی بر مهرها کهنه‌کاری شده است. با در دست داشتن آنان میتوان از اصول معماری و ساختمانی آگهی حاصل نمود و به تدوین تاریخ خانه سازی از قدیمترین ایام در ایران پرداخت. ابتدا برای ساختن

۵- طرح يك معد بسیار مهم درشوش .

محل سکنی از گل و سنگ استفاده میشد ولی با اختراع آجر اینبه مهم معابد وقلاع ازسنگ و آجر وستونها و پایه های محکم ودرگاهها ودرها و پنجرهها وتزیینات دیگر چون ستون و برآمدگی در قسمتی از بنا که ساختمان زیبایی و برزندگی میداد صورت گرفت .

در کاوشهای شوش مهري که متعلق به اوائل هزاره چهارم است کشف شده است که طرح يك کلبه از نی وحصیر برآن منقوش است واین ابتدائی ترین نوع محل سکونت بوده که آثار آن هنوز باقی است ودر روستاها مشاهده میشود . از مهر های بسیار مهم و جالب توجه چند مهر است که یکی چوپانی را درحال راندن چهارپایان سوی آغل یا طویله نشان میدهد . دیگری خانهای با پنجرههای متعدد یا دری که دستگیره دارد وزنی مقابل آن نشسته یا پنجرهها ودرها بوسیله حصیر پوشانده شده که سرما وگرما نفوذ نکند . نقوش متعددی از معابد وانبار غلات را در حالیکه مأموری مشغول حمل کردن غله و پرکردن سیلوهاست نشان میدهد . از جمیع این نقوش میتوان بطور صحیح و یقین بدون تصور وتخیل تاریخ جامعه کهن ووضع زندگی مردم سرزمین ماکه درطی دوران در مقابل سختیها و شدائد مادی و طبیعی و معنوی مقاومت ورزیده و برآز زندگی بهتر ومرفه دست یافته وبه اختراعات مهم واكتشافات درشئون مختلف نائل گردیده است پرداخت .

۶- مهر دوره هزاره چهارم ق . م .

۷- مهر هخامنشی سلطنتی از مجموعه پیرپون مورگان .

